

РЕЦЕНЗІЯ

офіційного рецензента, кандидата філологічних наук,
доцента, завідувача кафедри східноєвропейських мов
Навчально-наукового гуманітарного інституту
Національної академії Служби безпеки України

Івасишиної Тетяни Анатоліївни

на дисертацію **Дунебабіної Ольги Андріївни**

«Лінгвогендерний вимір гібридної війни»,

подану до захисту на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань
03 «Гуманітарні науки» зі спеціальності 035 «Філологія»

Актуальність теми дослідження. Опрацьована й висвітлена в дисертації тема наукового пошуку належить до важливих, цікавих та актуальних проблем лінгвістичного дискурсу. Сучасний комунікативний простір створює необхідність висвітлення поняття гібридної війни, потребує вироблення механізмів забезпечення гендерної рівності в національних комунікативних практиках як одного з основоположних принципів розширення прав людини. Особливої ваги на сьогодні набули питання протидії цілеспрямованим лінгвогендерним маніпуляціям як засобу ведення російською федерацією гібридної війни проти України, які здійснюються шляхом застосування різноманітних комунікативних стратегій із використанням широкого спектру лінгвістичних прийомів, що визначає важливість рецензованої студії.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Важливо зазначити, що дисертаційна праця спрямована на реалізацію положень Стратегії забезпечення державної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 16.02.2022 р. № 56/2022, Стратегії інформаційної безпеки, затвердженої Указом Президента України від 28.12.2021 р. № 685/2021. Обрана тема відповідає п.п. 1 і 24 Основних напрямів наукових та науково-технічних досліджень у системі Служби безпеки України, затверджених наказом Центрального управління СБ України від 08.04.2017 р. № 209. Тему дисертації затверджено Вченою радою Національної академії СБ України 16.11.2021 р., протокол № 03, уточнено 27.02.2025 р., протокол № 02.

Достовірність та наукова новизна одержаних результатів, повнота викладу основних результатів дисертації в опублікованих працях. Достовірність результатів дослідження забезпечена ґрунтовною емпіричною

базою, зокрема 35 тис. українськомовних медіапублікацій із ключовими словами *сексуальне насильство* та *фемініст/гендер*, 236 англійськомовних медіапублікацій із ключовим поняттям *sexual violence*, 20 тис. російськомовних – із ключовими словами *сексуальное насилие*, *феминист/гендер* (2022-2025 рр.). Також дослідниця проаналізувала 28 термінів і понять, представлених у 15 тлумачних та фахових словниках (англійськомовних – 5, українськомовних – 5, російськомовних – 5) та українських нормативно-правових документах. Російськомовні словники і довідкові видання дисертантка використовувала винятково з метою пошуків лінгвокультурологічного підґрунтя деструктивних деформацій гендерного дискурсу в російській федерації, використання його як засобу ведення гібридної війни. Дослідниця провела контент-аналіз англійсько-, українсько- і російськомовних текстів Конвенції ООН із ліквідації дискримінації щодо жінок та Факультативного протоколу до неї, Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами та інших документів; використала власний досвід, отриманий під час роботи в ГО «Ла Страда-Україна» та Офісі Ради Європи в Україні.

Зазначене дає підстави стверджувати, що дисертантка вдало вибрала тему дослідження, правильно визначила мету, окреслила завдання наукової праці, а оригінальність та новизна не викликають сумнівів.

Значущість дослідження для науки і практики, шляхи його використання. Дисертаційна робота вміщує нові, раніше не захищені наукові положення та висновки, що роблять істотний внесок у вивчення актуальних питань структурно-семантичних і когнітивних лінгвогендерних аспектів гібридної війни. Теоретико-лінгвістична та прикладна спрямованість дисертації полягає в тому, що викладені висновки, положення й емпіричний матеріал дослідження було використано в практичній діяльності авторки під час підготовки інформаційних матеріалів, спрямованих на підтримку ратифікації Україною Конвенції Ради Європи із запобігання насильству стосовно жінок та домашньому насильству й боротьбу із цими явищами, а також у корекції українських перекладів Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, Резолюцій Ради Безпеки ООН 1325, 1960, 2106, 2242; Конвенції

Ради Європи РЄ із запобігання насильству стосовно жінок та домашньому насильству й боротьбу із цими явищами, здійсненої дисертанткою на замовлення Офісу Ради Європи в Україні. Результати дослідження також впроваджено в освітній процес і наукову діяльність Національної академії СБ України (акт впровадження від 21.05.2025). Сформульовані в науковій праці положення, висновки, рекомендації та пропозиції можуть бути також використані для вирішення проблем коректності українськомовних перекладів міжнародних документів із прав людини й забезпечення гендерної рівності; написання наукових праць із питань гендерних аспектів стратегічних комунікацій, посібників для здобувачів освіти з дисциплін «Перекладознавство», «Лінгвістичний аналіз тексту та дискурсу», «Стратегічні комунікації», «Гендерна політика в системі національної безпеки та оборони України»; укладання фахових термінологічних словників; проведення тренінгів із застосування гендерно чутливої мови й гендерно чутливих комунікацій; на курсах підвищення кваліфікації для державних службовців і фахівців сектору безпеки та оборони тощо.

Оцінка змісту дисертації та її завершеність. Дисертаційна робота чітко структурована, містить анотації (українською і англійською мовами), перелік умовних скорочень, вступ, три розділи, поділені на підрозділи, висновки до кожного розділу, загальні висновки, список використаної літератури та систематизовану інформацію в додатках. Аналіз джерельної бази свідчить про ґрунтовний підхід до опрацювання вихідних даних дисертації та їхню фундаментальність. Робота містить діаграми, таблиці, скриншоти, що суттєво увиразнюють зміст інформації. Назва дисертації узгоджується з метою та поставленими завданнями, чітко відповідає змісту теоретичної частини.

Мета роботи полягає у визначенні структурно-семантичних та когнітивних лінгвогендерних особливостей гібридної війни. Відповідно до мети дисертаційної роботи визначено шість завдань, котрі конкретно сформульовані й дають чітке уявлення про здійснену наукову діяльність. Об'єкт і предмет дисертаційної студії адекватні меті та завданням роботи. Логіка й послідовність викладу тексту цієї наукової праці відповідає вирішенню поставлених завдань

дослідження. Варто зазначити, що структура дисертації та основний текст подано відповідно до чинних вимог. У вступі авторка представила поняттєвий апарат (об'єкт, предмет, мету, дизайн дослідження). Зміст віддзеркалює тему, розділи дисертації є структурно завершеними, взаємопов'язаними, вміщують висновки, котрі відповідають їх змісту.

У першому розділі «Теоретичні засади вивчення лінгвогендерного виміру гібридної війни в сучасній лінгвістиці» визначено теоретико-методологічні засади дослідження, систематизовано наявні в зарубіжному та українському мовознавстві погляди на природу гендерних аспектів мови, виокремлено низку теоретичних проблем, що потребують наукового вирішення в контексті сучасних розробок. Також окреслено методологічний інструментарій. Так, дисертантка вдало й послідовно використала комплекс методів дослідження, а також запропонувала авторську методику комплексного осмислення лінгвогендерного виміру гібридної війни. Дослідниця визначила гендерну проблематику в українському лінгвістичному науковому дискурсі й чітко визначила питання фемінного й маскулінного лексикону, граматичне та словотвірне вираження відповідних гендерно маркованих лексем. Авторка з'ясувала, що гендерної тематики фактично немає в правничій лінгвістиці, утім вона активно розвивається в межах лінгвогендерології, яка вивчає мовні аспекти гендерної теорії та гендерної політики. Грунтуючись на методології Х. Фелбера стосовно розрізнення *поняття* та *терміна*, дисертантка визначила, що перехід поняття в термін спричинений станом мовно-правового регулювання, і дійшла логічного висновку, що *гендер* належить до категорії *термінів*. На основі аналізу профільних правових актів та наукової літератури запропонувала авторське визначення поняття *гендерно чутлива мова*.

Важливим напрацюванням дисертантки є висновки, що гендерна тематика перебуває у фокусі деструктивних стратегічних комунікацій і становить одну зі складових гібридної війни російської федерації проти України; термін *гібридна війна*, як і поняття *лінгвогендерного виміру гібридної війни* не мають усталеного співвідносного визначення в Україні та в інших країнах. Поширюючи гендерну дезінформацію, російська пропаганда спекулює на різних темах, зокрема

сексуального та домашнього насильства, виправдовуючи його або звинувачуючи постраждалих. Інформаційні напади на політику забезпечення гендерної рівності в Україні доповнюються активними антигендерними діями російської федерації на міжнародному рівні, зокрема через Світовий конгрес сімей, Всесвітній сімейний форум та Євразійський жіночий форум. Дослідниця слушно зауважує, що лінгвогендерний вимір гібридної війни має аналізуватися на міждисциплінарному підґрунті, що відповідає сучасним тенденціям становлення неолінгвістики.

Цілком доречно, що у *другому розділі* – «*Становлення лінгвогендерного поняттєвого апарату (концептів) у дискурсивних практиках України і світу*» – авторка запропонувала алгоритм визначення належності певного гендерного поняття до розряду термінів відповідно до чітко визначених критеріїв. Гендерний вимір правового дискурсу дисертантка дослідила за трьома складовими: наративна організація національного гендерного дискурсу з урахуванням положень міжнародних документів; комунікативні стратегії, які забезпечують впровадження гендерних наративів у національні соціально-політичний, медійний, академічний дискурси; мовотворення, зокрема в контексті розбудови гендерної поняттєвої системи. На прикладі перекладів та інтерпретації низки термінів, які є складовою сучасної української гендерної термінології, продемонструвала необхідність врахування національного контексту у формуванні правових дискурсивних практик. Довела, що використання гендерно чутливої мови в сучасному українському дискурсі є маркером демократичного розвитку та інструментом когнітивного опору нації в умовах війни. Застосування фемінітивів та гендерно нейтральної лексики спрямовано на протидію гендерним стереотипам й відображає глибинні ціннісні орієнтири української державної політики в умовах протистояння патріархально та авторитарно орієнтованому соціально-політичному дискурсу російської федерації.

Заслуговує на особливу увагу *третій розділ* – «*Лінгвістичний інструментарій гендерно маркованих маніпулятивних технік в умовах гібридної війни*», в якому дисертантка дослідила, що в умовах гібридної війни проти

України російська федерація системно експлуатує гендерну тематику, інтегруючи її в наративну матрицю пропаганди. У дисертаційній праці зафіксоване цілеспрямоване формування негативної семантики довкола термінів *фемінізм, гендерна рівність і права жінок*, що відображає ідеологічне неприйняття цих концептів у базовому для російської федерації дискурсі «руського міра». Таке дискурсивне конструювання призводить до транскордонного перенесення низки деструктивних наративів і часткового їх відтворення в українському інформаційному просторі, де вони використовуються як інструмент впливу на громадську думку, підриву правозахисних цінностей, національної безпеки та стратегічного курсу на європейську інтеграцію.

Завершують дисертаційну студію чіткі та логічні *висновки*, в яких ґрунтовно викладено основні результати наукового пошуку й окреслено ті теоретичні та історико-літературні проблеми, які можуть стати предметом подальших наукових розвідок.

Представлені в роботі результати дослідження отримали належну й достатню апробацію на чотирьох міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях. Основні теоретичні положення і практичні здобутки, що їх послідовно висвітлено в трьох розділах дисертації, опубліковано у 13 наукових працях: 4 статті в наукових фахових виданнях, 2 розділи в монографіях (1 із них у співавторстві), 6 тез доповідей, 1 навчальний посібник.

Відповідність дисертації встановленим вимогам та дані про відсутність текстових запозичень і порушень академічної доброчесності.

Дисертаційна робота, автором якої є Дунебабіна Ольга Андріївна, відповідає усім вимогам, які визначені до такого типу наукових досліджень. Не встановлено критичних порушень академічної доброчесності (самоплагіату, академічного плагіату, фабрикації та фальсифікації), а також не було виявлено текстових запозичень. На цій підставі дисертацію О.А. Дунебабіної можна визнати самостійно виконаним науковим дослідженням, а усі ідеї та наукові положення, викладені авторкою, отримані нею особисто.

До основних здобутків та досягнень, що засвідчують новизну пропонуваного дослідження, авторський підхід й особистий внесок належать такі: дисертантка вперше комплексно й цілісно висвітлила структурно-семантичні й когнітивні лінгвогендерні аспекти гібридної війни; інвентаризувала гендерну терміносистему, встановила, що вона перебуває на етапі становлення та характеризується фрагментарністю, семантичною варіативністю й відсутністю нормативної уніфікації; виявила суттєві розбіжності у використанні і трактуванні низки термінів; запропонувала класифікацію типів перекладацьких викривлень у російськомовних перекладах міжнародних документів із гендерних питань, що призводять до їх маніпулятивного трактування; запропонувала рекомендації щодо впровадження гендерно чутливої мови в комунікативні практики державних інституцій та авторське визначення цього поняття.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації.
Рецензована робота Дунебабіної Ольги Андріївни заслуговує на високу оцінку, проте як справжнє творче й оригінальне дослідження продукує дискусійні вектори. Звернемо увагу на певні положення, що викликали деякі критичні міркування і мають дискусійний характер.

1. Зміст роботи вирізняється структурним наповненням та довершеністю, утім назви деяких підпунктів і другого розділу не збігаються із поданими в роботі, а саме: *1.5. Методологія дослідження лінгвогендерних аспектів гібридної війни (с. 13)*, натомість у роботі *1.5. Методологія дослідження лінгвогендерного виміру гібридної війни (с. 59)*, це стосується *2.3, 2.5 розділу 2*.

2. Дослідниця в межах новаторського підходу розглядає лінгвогендерний вимір гібридної війни в сучасній лінгвістиці, тож логічним постає питання щодо розмежування понять *лінгвогендерний* та *лінгвогендерологічний*, які не усталившись у слововживанні, можуть виступати лексичними дублетами чи мати відтінки значень у різних словосполученнях.

3. Наявні технічні та граматичні огріхи, зокрема на с. 19 у визначенні першого завдання вжито «*неолінгвистики*» замість «*неолінгвістики*»; на с. 195 у фразі «*5. На основі порівняльного аналізу*» замість «*аналізу*» тощо.

Висловлені зауваження та спостереження є запрошенням до наукової дискусії і жодним чином не применшують наукової цінності, аргументованості та плідності здобутих Дунебабіною Ольгою Андріївною положень і висновків.

Загальний висновок. Аналіз дисертації та публікацій дослідниці дає підстави для висновку, що наукова робота Ольги Андріївни Дунебабіної «Лінгвогендерний вимір гібридної війни», подана на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 03 «Гуманітарні науки» зі спеціальності 035 «Філологія», є актуальною, завершеною, ґрунтовною та виразно відображає авторську й новаторську позицію, засвідчує аргументованість і достовірність отриманих результатів. Дисертація відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 р., а її авторка – Ольга Андріївна Дунебабіна – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 03 «Гуманітарні науки» зі спеціальності 035 «Філологія».

Офіційний рецензент:

кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри східноєвропейських мов
Навчально-наукового гуманітарного інституту
Національної академії СБ України

Тетяна ІВАСИШИНА